Jotakin *sen sijaan*

Vieraslähtöisistä ilmauksista haitallisimpia ovat ne, jotka alkukielissään ovat niin soukkia ja näppäriä, että ne tulee kääntäneeksi suomeksi huomaamatta niiden suomessa olevan peräti kömpelöitä. Ilmausmalli »sen sijaan että olisi» on varsin taajakäyttöinen sekä ruotsissa, josta se lienee jo kauan sitten pesiytynyt käännössuomeen, että englannissa, josta se näinä päivinä saa vahvimman tukensa. Mutta se on ainakin myöhempinä aikoina levinnyt myös alkuperäisessä suomenkielisessä ilmaisussa, jopa puhekielessä, sellaiseen

käyttöön, johon omasta takaa olisi tarjolla paljonkin sujuvampia keinoja.

Korjaamista kaipaavia esimerkkejä:

»Nyt siviilejä ruhjotaan sen sijaan, että heidät yksinkertaisesti ammuttaisiin hengiltä.» (Helsingin Sanomat 2. 8. 1981.)

»Brasiliassa - - intiaanijärjestöjä vainotaan sen sijaan, että niitä rohkaistaisiin toimimaan.» (HS, suomennettu alakerta 22. 9. 1981.)

»Ne ovat nyt kaikki limittäin, sen sijaan että liittyisivät toisiinsa kyljittäin.» (Rudyard Kipling, Norsunlapsi s. 72.)

»Teidän pitää etsiä itsellenne työpaikka sen sijaan että panettelette yhteiskuntaa, joka teidät koulutti.» (Käännösteksti elokuvasta Rautamies; esimerkki on muistinvarainen.)

Näissä kaikissa on selvästi taustalla alkukielen ilmaus, joka muodostuu prepositiosta ja verbin nominaalimuodosta. Suomeen se ei sellaiseksi käänny, joten on etsitty lähin, minkä merkitys on suunnilleen sama. Mutta tässä ei ole ymmärretty, että näissä yhteyksissä ovat »i stället för», »instead of», »anstatt» ynnä muut juuri sujuvuutensa vuoksi niin tavallisia, ja siksi ne tulisi kääntää sellaisiksi ilmauksiksi, jotka suomessa yhtä lailla sujuvasti kytkevät luetellunlaisia asiapareja toisiinsa.

Yleensä lienee »i stället för» -ilmauksen paras käännös mutkaton *eikä;* mitään olennaista merkitysvivahdetta ei hävitetä, jos edellä luetellut lauseet korjataan tällaisiksi: *Nyt siviilejä ruhjotaan eikä vain suoraan ammuta hengiltä; Intiaanijärjestöjä vainotaan eikä rohkaista toimimaan; Ne ovat nyt kaikki limittäin eivätkä enää liity toisiinsa kyljittäin; Teidän pitää etsiä itsellenne työpaikka eikä panetella yhteiskuntaa, joka* - -. Luulen jopa, että suomen *eikä* monesti on luontevinta kääntää juuri ilmaisulla »i stället för», »instead of»; ajatellaanpa lausetta *Tämän illan olen kotona enkä kapakassa.*

Joskus on sopivin ratkaisu 3. infinitiivin abessiivi:

»Hedelmiä tahtoessaan se poimi niitä puusta, sen sijaan että olisi entiseen tapaan odottanut niiden putoamista.» (Norsunlapsi s. 54.) Paremmin: - - *jäämättä entiseen tapaan odottamaan* - -.

Kohennuskeinona voi olla myös alistuskonjunktio tai adverbi:

»Väestö kirjaimellisesti pakotetaan työskentelemään tee- ja kumiviljelmillä sen sijaan, että se viljelisi tarvitsemiaan elintarvikkeita itse.» (J.-J. Servan-Schreiber, Haaste maailmalle s. 190. Suomennettu ranskasta.) Par.: - - *joten se ei voi viljellä* - -.

»He alkoivat sulkea toimistojensa ovia pitääkseen raikkaan ilman sisällä sen sijaan, että olisivat avanneet ne työtätekevälle kansalle.» (Haaste maailmalle s. 195.) Par.: - - *kun heidän olisi pitänyt avata ne* - -.

»Tuntuu siltä, että - - olisi helpompi puhua kahdesta erilaisesta asteesta, sen sijaan että käyttää sanaa vaihtelu - -.» (Virittäjä 1980 s. 368.) Par.: - - *kuin käyttää sanaa vaihtelu.*

»Niiden [mangrovepuiden] ilmajuuret edistävät liejun kerrostumista paikoilleen sen sijaan, että se huuhtoutuisi merelle.» (Pierre Pfeffer, Aasia s. 230. Suom. englannista.) Par.: - - *niin ettei se huuhtoudu mereen.*

Ilmeisestikään ei pahitteeksi olisi rohkeammin rikkoa alkutekstin lauserakennetta. Seuraavat esimerkit saa selvästi luontevammiksi vaihtamalla esitettävien asioiden järjestystä:

»Sorrutaan pakostakin väärälle tielle, joka johtaa köyhtymiseen sen sijaan että kuljettaisi kohti uutta, luovaa kukoistusta - -. (Haaste maailmalle, s. 359.) Par.: - - *joka ei kuljeta kohti uutta, luovaa kukoistusta vaan johtaa köyhtymiseen.*

»Raha vain menee järjestäjien taskuun sen sijaan, että se kerääntyisi valtion kassaan.» (HS, suomennettu alakerta 22. 9. 1981) Par.: *Raha ei kerry valtion kassaan vaan järjestäjien taskuun.*

Seuraavat saman sitaatin suomennokset osoittavat, miten paljon on alkutekstin rakennetta joskus muutettava, jottei ilmaisu ontuisi. Ensimmäinen on suomennettu ruotsin kautta (Nils-Erik Hansegårdin »Kaksikielisiä vai puolikielisiä» s. 41), mutta sitaatin ruotsinnos noudattaa uskollisesti englanninkielistä alkutekstiä; toinen on itse alkutekstin, S. I. Hayakawan »Ajattelun ja toiminnan kielen» suomennoksesta (s. 26):

»Sen sijaan että jäisi neuvottomaksi oman kokemuksensa ja tietonsa rajoittuneisuuden vuoksi, sen sijaan että joutuisi keksimään uudestaan sellaista mitä toiset jo

ovat keksineet, sen sijaan että joutuisi tutkimaan ne harhapolut jotka toiset jo ovat kulkeneet ja toistamaan heidän erehdyksensä, ihminen voi jatkaa siitä mihin toiset ovat lopettaneet.» — *Siksi hän ei jää neuvottomaksi kokemattomuuttaan ja tietämättömyyttään, hänen ei tarvitse keksiä toisten jo keksimää, hän ei tutki heidän tutkimiaan harhapolkuja eikä toista heidän erehdyksiään, vaan hän voi jatkaa siitä, mihin toiset lopettivat.*

Aiheenani oleva ilmaus ei sinänsä ole väärä eikä tarpeeton, eikä sitä vastaan voi antaa kategorista suositusta. Mutta koska sitä selvästi käytetään paljon yli todellisen tarpeen, voi kielenkäyttäjiä, varsinkin kääntäjiä, kehottaa harkitsemaan sujuvampia vastineita.

JAAKKO ANHAVA